

ACC. N:R M. 12926: 1-12.

Landskap: Småland

Upptecknare: Fabian Karlsson, Väckelsång

Härad: Konga

Berättare: " " "

Socken: Väckelsång

Berättarens yrke: lantbrukare

Uppteckningsår: 1953

Född år 1894 i Väckelsång

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Redskap vid lantredskapet. s. 1-3.

LMS 76.

Längledning. s. 4.

" 91.

Ändrade vanor vid landsbygds-
hemmens matvödförsörjning. s. 5-11.

" 92.

Draken och tjuren. s. 12.

" 93.

Skriv endast på denna sida

FOLKLIVSARKIVET

L.U.F. 76.

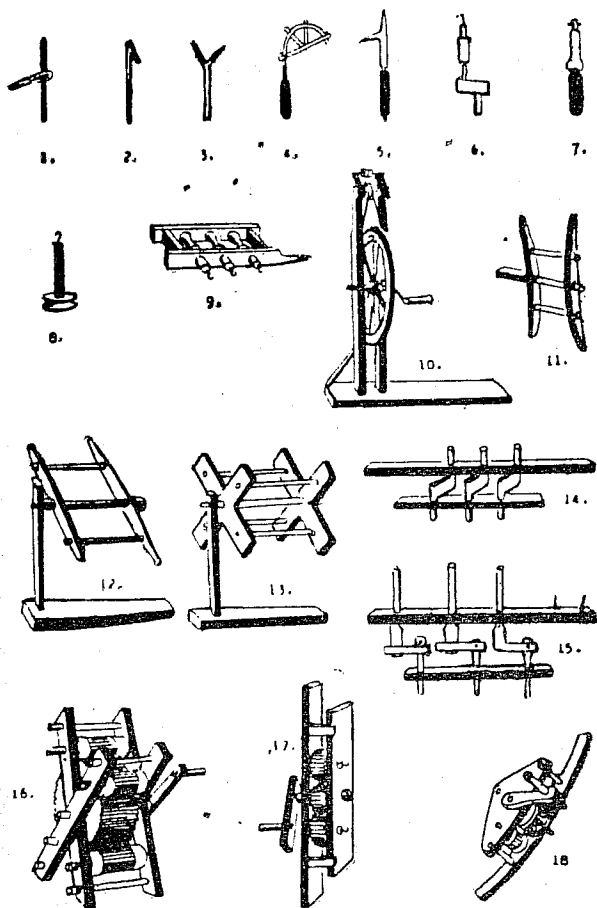
LUND.

Specialfrågelista.

REDSKAP VID LANTREPSLAGERIET.

Nedan avbildas en rad redskap, som tillhört det repslageri, som mångenstädes bedrevs på landsbygden under självhushållets tid. Vi vore tacksamma om Ni noga ville studera teckningarna, samt meddela oss med hänvisning till nummer, vilket eller vilka repslageriverktyg som funnits i Eder bygd. Sannolikt är det endast vissa av dessa redskap som förekommit.

Angiv om möjligt också vad redskapet kallats i Eder bygd, för vilket ändamål det brukats och när det ungefär senast varit i användning. Angiv också för vilket tillverkningsmaterial en viss redskapstyp använts och om olika redskap använts för olika material.

Har man i Eder by använt någon verktygstyp av annat utseende än de här avbildade, vore det bra om vi kunde erhålla en teckning eller fotografi på denna.

2:dra uppl.-51

ACC. N:R M. 12926:1.

Redskap vid Landrepslageriet:

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lup. 76

1

ett litet enkelt redskap, som används då man snodde "simma" (snören) och finare snoddar, var "spennekraken", nr 3 på teckningen. Den har använts i gå på 1900-talet, ty upp-tecknaren har sett sin fader bruka en kruk så där omkring år 1910.

Det material som användes var lin, "Viavlin", den lilla handvindan som har nummer 11 på teckningen, har också kommit till användning vid tvinning av smala snören, såsom metrcor och dylikt, då lin och lagel varit tillverkningsmaterial.

Den större vindan, nummer 12, har också brukats i Träckelsång. Men den har ej varit försedd med fot. Alltså

2.

har varit längre och den har stukats
in i ett borrhål i en logbalk. Arbetet
skedde vanligen på togen. Denna vinda
användes då man förmade bastrep,
och den har också kommit till använd-
ning fram till början av 1900-talet.

Redskapet med nummer 14 är mycket
gammalt, det har nog ej använts av
någon efter år 1870. Uppvecklaren har
ett sådant redskap som ägts och använts
av mormors far. Man hade detta redskap
då man lade längre fömmar med tre
fåtar. Men till den här fömmapparaten
hör en vea med en krok, som man
haft i den andra ändan av arbetet.
Med den veven lades de tre fåtarna
ihop till föm. Det andra redskapet
i vilket fåtarna voro fästade och med

2.

ACC. N:R M. 12926:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vilket man snodde Lessa, var vanligen fäst af
över en dörröppning. Alltri var det ett red-
skap i vardera ändan av Lönnen.

Det borde vara tre man, när man skulle
trinna en Lön. En i vardera ändan att
sköta var sitt redskap samt en tredje på
mitten av Lönnen för att hålla Lätarna åt
skilda, så att de ej lades ihop för fort.

En låda med Rugghjulsutvexling, unge-
fär sådan som avbildats med nummer 17,
har haft samma användning som föregående,
men detta redskap är tydligen yngre.
Oppstecknaren har sett flera sådana.

Några andra redskap för rephill-
verkning känner man ej till.

3

3.

ACC. N:R M. 12926:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ue brev d. 3 dec. 1953:

----- " lista som jag ej kan besvara därför
att det efterfrågade ej är känt här."

Luf. 91

1.

S Ä N G L E D N I N G.

Nedanstående frågor gälla en gammal sed, som synbarligen övergivits för länge sedan. Då Folklivsarkivet trots vetskapen om detta sänder ut denna frågelista är det i förhoppning att några av våra meddelare måhända ändå kunna erinra sig ha hört hur sängledning vid bröllop brukade tillgå eller kunna skaffa uppgifter härom av mycket gamla personer. Om ej, kanske någon med ledning av frågorna erinrar sig brölloppsleder, som kunna tänkas vara en mera skämtsam fortsättning av den äldre högtidliga sängledningsceremonien.

Har Ni hört talas om bruket, att bröllopgästerna skulle följa brudparet, då de gingo till sängs? Berätta i så fall vad Ni vet om sedvänjan!

Gingo gästerna i någon bestämd ordning? Vem ledde processionen? Var prästen närvarande och vilken roll spelade han i så fall? Förekom några ljusbärare? Vad hade de att göra och vad kallades de? Sjöng man någon sång eller psalm under ceremonien? Lästes några böner? Om prästen var närvarande, välsignade han brudhuset och brudparet? Bjöds någon traktering? Avkläddes brudparet delvis i gästernas närvaro?

Har Ni hört talas om att någon religiös ceremoni förekom i bröllopgården, då brudparet kom hem från kyrkan? Vari bestod då denna ceremoni och vad kallades den? I vilket rum försiggick den? Sjöngs några psalmer? Välsignade prästen brudparet och brudhuset? Ägde ceremonien rum före bröllopsmåltiden? Skulle brudparet knäböja under ceremonien? Hade man i så fall några särskilda "hyenden" (kuddar)? Hade dessa använts också i kyrkan? Vem förde kuddarna tillbaka till bröllopgården? Hade dessa personer någon särskild benämning?

febr. 1953

Andrade vanor vid landsbygds hemmans
matbrödsförsörjning.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 92

I Täckelsångs socken förekommer ännu bakning av matbröd i den murade bakugnen, men endast på några snatåka ställen, ungefär varst tionde bondehem.

Men det är då där det är stora familjer och stora hushåll, varför det ej anses vara praktiskt att baka matbrödet i den lille kökspisens ugn. Bakar man det gröre brödet i murugnen, kan man ibland baka finare bröd i kökspisens ugn. På de allra flesta ställen har ju hushållen blivit mycket mindre än i gamla tider, ej så stora "sätta" (ett bak) behöves baka åt gången, varför den gamla murugnen får stå oanvänd på många ställen.

ACC. N:R M. 12926:6.

För kökspisens ugn behövs ej någon särskild ildning, bakning kan ske samtidigt med matlagningen och ved sparas. Den stora murugnen drog mycket ved.

Vid uppförande av nya bostadshus på gårdarna händer det att man murar en bakugn i husets källare, medan man i köket endast har kökspis med dess ugn. Den nya murugnen göres aldrig så stor som i gamla tiden.

Under 1940-talet har köken i de flesta bondekemmen moderniserats, och den gamla kökspisen med den murade ugnen har smärskat. Kökspisens murband och öppna skorstenspipa finns ej mer. Från den moderna kökspisen ledet murad rökgång. De olika nyare kökspisarna med sina fins bakugnar är

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mycket mera lämpliga för brödbakning
än de gamla järnspisarna i köken.

Den gamla murugnen har på så sätt blivit
överflödig. På många ställen har den fått
stå kvar, men den har blivit igenmurad,
eller har den blivit riven och kökspisen
har flyttats in på dess plats så köket blivit
större. Den nya spisen tager ej så stor plats.

Hetebröd och småbröd bakade man i de
gamla kökspisarna, men matbrödet baka-
des i den murade ugnen. När matbrödet
bakades i järnspisens ugn, fick det ej
riktigt samma smak som murugnens
bröd, vilket var mycket bättre, porösare
och saftigare. Järnspisens bröd blev
mera torrt och används ej så hälsosamt.

I den nya kökspisen kan man baka alla
mögliga sorters bröd. Man kan ju reglera

värmen och på ugnsluckan mätare av
Temperaturen i ugnen.

Kongas häradsavdelning, av P. L. F. ord-
nade på 1940-talet försöksvis ett andels-
bageri i Häckelsång, men detta nedlades
efter några år. Detta bageri har sedan
återupptagits av enskild bagerare och fort-
sätter ännu. En brödbil därifrån går
runt bygden med en lur i veckan.

En annan bil med matbröd, vetbröd och
småbröd utgår från Linneryd, och år
1953 har en bageribil från Lessebo börjat
med en lur i veckan. Tingryds bageri
har nedlagt av matbröd hos sekens
handlande. Men huru lättillgängligt
det än är att kunna köpa både matbröd
och småkakor, så har man dock rej
4. helt övergivit att baka hemma i bondgårdarna.

Mindre hushåll använder mera köptbröd än de större. Det grova hembakade brödet anses vara drygare och mera måttande än bageribrödet, som sägas vara sdrygt.

Bakningen i hemmen undergick en del del förändringar sen gamla tider. De äldre har berättat, att man för i tiden, på 1860-talet och längre tillbaka, i denna bygden bakade ungefär Lumsbjörka hållkakor. Hålet i kakan togs ut med ett kokoen. Dessa brödkakor hängdes upp i taket till torkning på en stång, som tråddes genom hålen i kakorna.

Men på 1870-talet trängdes denna bröddtyp helt undan av mjuktbröd i bulleform, och denna brödsort har man kvar ännu. Hvarifrån man lärde känna det nya brödet, som det var genom nyinflyttat folk eller på

annat vis, ved man ij.

När fabriksjärsten, pressjärsten, vid 1800-tallets slut kom i handeln, blev det en stor lättning vid bakningen. Förut hade man som "jöse" (järmedel) drickjärst och s.k. surdeg. Man byggde dricka vid olika tider i byarnas gårdar och så fick man låna järst från varandra. Järst skulle ej köpas utan lånas. Surdegen var en liten bulle deg, som man tog undan vid varje bak och förhade för att användas vid nästa bakning. Surdegen kunde förvaras ännu länge.

En kraftigt verkande surdeg, väl mest grundat på folketro, var den s.k. midsommarsurdegen. Midsommardagens morgon innan solen gick upp skulle man laga en handduk och draga i laggen så den blev genomvåt.

Handduken vreds sen ur och i vattnet
plan lades mjöl till en deg varav gjordes
en liten bulla, som bakades till surdeg.
en liten bit av denna kraftiga surdeg
togs sedan vid bakningarna.

Brödet var mycket grövre i äldre tid. Det
bakades av sammalat eller "näbbat" (toppat)
mjöl. Siktning vid rosen förekom ej, man
"sävade" (siktade) mjölet hemma, då man till
högtider ville ha finare bröd. Brödmjålet be-
stod av råg- och kornmjöl. Rågmjålet blande-
des upp med minst en tredjedel kornmjöl.

7. Nu har kornodlingen nästan helt upphört.
Till bröd användes ej längre kornmjöl.
Tuket har utbrängt kornet som bröd-
säd. Vetemjöl användes nästan
lika mycket som rågmjöl till
matbröd.

ACC. N:R M. 12926:12.

Hei brev den 3 dec. 1953:

----- lista, som jag ej kan besvara därför
att det efterlyses ej är kända här.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf. 93

t.

DRAKEN OCH TJUREN

I Danmark berättas en sägen med följande innehåll:

En lindorm eller drake har lagt sig kring en byggnad, så att ingen kan komma in i den. Försök att döda odjuret misslyckas. En tjurkalv uppfödes då på ett speciellt sätt och sändes vid en viss ålder att kämpa mot lindormen. Lindormen dödas men även hans baneman dör.

Har Ni hört någon liknande sägen? Skriv i så fall ned den precis som den berättats!

Av särskild vikt är att få följande frågor besvarade i den mån uppgifter härom lämnats i sägen såsom Ni hört den:

Kring vilken slags byggnad låg lindormen? - Vilka försökte döda den men misslyckades? - Vem dödade den till slut? - Om det var en tjur, uppföddes då denne på ett särskilt sätt? Vilket? - Hur dödades draken? - På vad sätt omkom drakdödaren?

Vi är intresserade av alla sägner som omtala hur en drake som lagt sig kring en byggnad dödades av en tjur eller av en människa.

Vår frågelista gäller endast denna sägentyp. Vi önska därför ej få som svar andra sägner om drakar och tjurar än just denna.

April 1953.